

Lahemaa rahvusparki sisemaakülade mälumaastike projekti lõpparuanne

OÜ Roheline Rada

TÖÖVÕTULEPING nr 6/2019

Põhitäitjad:

Kristjan Piirimäe, PhD

Riin Alatalu, PhD

Kadi Alatalu, MA

07.06.2019

SISSEJUHATUS.....	3
TÖÖ TEHNILINE KIRJELDUS.....	4
Kogukonna kaasamine.....	4
LAHEMAA SISEMAAKÜLADE AJALOOLIS-KULTUURILISED KOHAD JA NENDE KAITSEKORRALDUSLIKUD MEETMED.	7
1. Valgejõe.....	11
2. Vanaküla.....	11
3. Parksi.....	11
4. Joaveski.....	15
5. Nõmmeveski.....	17
6. Kahala.....	18
7. Uuri.....	20
8. Muuksi.....	21
9. Soorinna.....	22
10. Kolga alevik.....	22
11. Kalme.....	24
12. Kemba.....	25
13. Kõnnu küla.....	26
14. Murksi küla.....	28
15. Kotka küla.....	29
16. Kolgaküla küla.....	30
LISA 1: PÄRIMUSPAIKADE KAARDIKIHT GIS-ANDMEBAASINA.....	31
LISA 2: INTERVJUUD.....	31
LISA 3: KÜLADE AJALOOLISED ÕIENDID.....	31

Sissejuhatus

MTÜ Kolgaküla Seltsi koordineeritav projekt „Lahemaa sisemaakülade mälumaastikud“ on Lahemaa Rahvusparki kaitsekorralduslik alusuuring, mis on kirjeldatud Lahemaa kaitsekorralduskavas 2016-2025 leheküljel 54.

Lahemaa sisemaakülade kaitsekorralduslik alusuuringu eesmärk oli:

I etapp – koostada külade ajaloolis-kultuurilised õiendid;

II etapp – talletada olulisemate pärimuskandjate elavat pärimust külade kohta;

III etapp – määratleda külade elava pärimusega paigad ning külade jaoks ajaloolis-kultuuriliselt olulised paigad, näiteks ajaloolised küla- ja kiigeplatsid, vanimad talukohad ja teised külades asuvad ajaloolis-kultuuriliselt tähtsad objektid.

Projekti esimese ja teise etapi arhiivi- ja välitööd keskendusid materjalide kogumisele – koostati ajaloolised õiendid, koguti fotod ja digiteeritud ajaloolised audio- ja videomaterjalid, samuti koostati tabel pärimuspaikade koordinaatidega. Materjalide kontrollimine, selekteerimine, täiendamine, toimetamine ja avalikuks kasutuseks kohandamine teostati projekti III etapis.

Lahemaa rahvusparki sisemaakülade projekt hõlmas 16 Lahemaa rahvusparki küla: Kolgaküla, Kotka, Parksi, Vanaküla, Valgejõe, Nõmmeveski, Joaveski, Murksi, Kõnnu, Kemba, Kalme, Kolga, Muuksi, Uuri, Soorinna ja Kahala.

Külade ajaloolis-kultuuriliste paikade määratlemine on kodu-uurimuslik ning kogukonnakeskse kaitse iseloomuga. Uuringu üks eesmärke oli fikseerida kogukonna ettepanekud ajaloolis-kultuuriliste paikade väärtustamiseks ja hooldamiseks ning olla seeläbi Keskkonnaametile toeks looduskasutuse kaalutusotsuste tegemisel. Lahemaa rahvusparki kaitsekorralduskava kohaselt saab külade ettepanekul ja eestvõttel SA Keskkonnainvesteeringute Keskuselt taotleda rahastust külade kultuurilooliste infostendide ning infovoldikute tegemiseks. Varasemalt on külade kultuuriloolisi infostende ja voldikuid Kolgakülas, Valgejõel, Kolgas, Uuris.

Töö tehniline kirjeldus

Projekti kolmandas etapis määratleti koostöös küladega Lahemaa 16 sisemaaküla ajaloolis-kultuuriliselt olulised paigad, näiteks ajaloolised küla- ja kiiigeplatsid, vanimad talukohad ja teised külades asuvad ajaloolis-kultuuriliselt tähtsad objektid.

Projekti kolmanda etapi hange kuulutati välja 31.12.2018, hanke võitjaga sõlmiti leping 21.01.2019 lõpptähtajaga 08.06.2019.

Kolmanda etapi hanke (hanke viitenumber 6) võitjaks osutus OÜ Roheline Rada (14181063), hanke meeskond PhD Kristjan Piirimäe, PhD Riin Alatalu ja MA Kadi Alatalu.

Mälumaastike projekti kolmanda etapi jooksul (2019 jaanuar kuni 2019 juuni) toimus kogutud pärimusmaterjali erialane ja vormiline toimetamine, koostöös küladega oluliste ajaloolis-kultuuriliste paikade kaitsekorralduslike vajaduste määratlemine, uuringu valmimine ja veebis avaldamine. Kolmanda etapi tööd hõlmasid:

- Projekti 1. etapis koostatud ajalooliste õiendite sisu- ja keeleteoimetust
- Projekti 2. etapi välitöödel kogutud pärimustekstide sisu- ja keeleteoimetust ning veebivalikut
- Projekti 2. etapi jooksul kogutud materjalist GIS-andmebaasi koostamist, kuhu on lisatud ka pärimuspaikade kohta kogutud foto- ja videomaterjal. audio- videomaterjali ning fotode veebi jaoks sobivale kujule töötlemist ning aruandes ja veebivalmidust avaldamiseks (Lahemaa koduleht, kogukondade kodulehed).
- Koostöös külade kogukondadega külade jaoks oluliste kultuurilooliste paikade kaitsekorralduslike ettepanekute kavandamist.

Lahemaa rahvusparki rannakülade mälumaastiku uuringu lõpparuandes esitatakse külade kultuurilooliste paikade ning vaimse pärandi edendamise kaitsekorralduslikud soovitused ja külade kultuuriloolised kirjeldused. Töö tugineb olulisel määral rahvapärimuslikel ja kohalike elanike edastatud teabel ja ettepanekutel, mistõttu ei saa käesolevat tööd pidada akadeemiliseks uurimuseks.

Kogukonna kaasamine:

Lõpparuande koostamisel edastati külavanematele infot projekti kulgemise ja koosolekute kohta e-kirjadega ning korraldati külade kogukondadega avalikke koosolekuid, et arutada läbi

külade kultuuriloolised paigad ning nende kaitsekorralduslikud ettepanekud. Avalikkuse kaasamise koosolekud toimusid järgnevalt:

06. juunil toimus arutelud kultuurilooliste paikade ja nende kaitsekorralduse põhimõtete üle: kell 12.00-14.00 Kolga Muuseumis.

Avalikustamine

Projekti on kajastatud ajakirjanduses järgnevalt:

Ülle Tamm Algab Lahemaa maakülade mälumaastike uuring. Sõnumitooja 04.10.2017
[https://sonumitooja.ee/algab-la%C2%ADhe%C2%ADmaa-
maa%C2%ADku%C2%ADla%C2%ADde-
ma%C2%ADlu%C2%ADmaas%C2%ADti%C2%ADke-uu%C2%ADring/](https://sonumitooja.ee/algab-la%C2%ADhe%C2%ADmaa-
maa%C2%ADku%C2%ADla%C2%ADde-
ma%C2%ADlu%C2%ADmaas%C2%ADti%C2%ADke-uu%C2%ADring/)

Ülle Tamm. Lahemaa maakülade mälumaastike projekt. Sõnumitooja 19.06.2019.
[https://sonumitooja.ee/lahe%c2%adma-maa%c2%adku%c2%adla%c2%adde-
ma%c2%adlu%c2%admaas%c2%adti%c2%adke-pro%c2%adjek%c2%adti/](https://sonumitooja.ee/lahe%c2%adma-maa%c2%adku%c2%adla%c2%adde-
ma%c2%adlu%c2%admaas%c2%adti%c2%adke-pro%c2%adjek%c2%adti/)

Lõpparuande koostamise ja kaitsekorralduslike meetmete sõnastamise raames tutvuti nii varasemate uuringute, kultuurimälestiste registri, metsandusliku pärandkultuuri andmebaasi kui ka külade arengukavadega. Vaid vähestel sisemaa küladel on arengukavad olemas ja needki aegunud, kuid nende eesmärgid kattuvad valdavalt antud projekti eesmärkidega.

Töö pärimuspaikade andmebaasiga

Töö sarnanes oma ülesehituselt Lahemaa rannakülade mälumaastike projektiga. Töö eesmärk oli viia teises etapis kogutud andmed mälumaastike andmebaasi. Selleks, et kogutud pärimustekste, fotosid ja teisi materjale seostada konkreetsete kohtadega, oli tarvis tekitada kohtadele unikaalsed kohakoodid. Selleks oli omakorda tarvis tekitada unikaalsed pärimuspaikade nimetused, sest teises etapis kogutud andmetel unikaalsed objektide nimetused puudusid: paljud nimetuse lahtrisse märgitud tekstid olid hoopis üldnimetused, tüübid või muu info, osade puhul kombinatsioon erinevatest aspektidest, näiteks lisainfo sulgudes. Osade kirjete puhul oli samasse kohta märgitud mitu erinevat nimetust, samas kui osad nimetused olid märgitud kaardil mitmesse erinevasse kohta. Osade kirjete juures puudusid nimetused hoopiski. Töö käigus vaadati kõik objektid ükshaaval läbi ja anti unikaalsed nimetused. Tabelid korrastati selliselt, et igale kohale kaardil vastaks ainult üks nimetus ja et igale nimetusele vastaks kaardil ainult üks koht. Edasi loodi igale nimetusele kohakood ja selle alusel täideti teised tabeli töölehed ja tulbad, sh tehti võimalikuks lisada andmebaasi tekstid, fotod, helid, videod, kaardid ja muud objektid.

Teine oluline töö oli pärimuspaikade tüpiseerimine. Teise etapi tulemuste tabelites olid 'objekti liigi' lahtritesse osadel juhtudel märgitud pärimuspaikade andmebaasi liigid, kuid enamikesse lahtritesse oli märgitud hoopis kas objekti nimetus, täiendav info või standardile mittevastav tüüp, sh osadel juhtudel liiga üldine (näiteks, 'hoone'), osadel juhtudel liiga spetsiifiline. Meie töö käigus loodi ühtlustatud objektide tüpologia ja rakendati seda kõikidele objektidele.

Töö tulemuseni loodi andmebaasi read, mis on liigi järgi sorteeritavad, järjestatavad, filtreeritavad, kaardil visualiseeritavad ja muus mõttes statistiliselt analüüsitavad. Laiemalt, andmed muudeti töödeldavateks, andmebaasisõbralikeks ja sisestati andmebaasi. Samal ajal muudeti andmed selliseks, et kohakoodi alusel on võimalik andmeid alati lisada ning unikaalse nimetuse kaudu objekt kaardilt või maastikult üles leida.

Lahemaa sisemaakülade ajaloolis-kultuurilised kohad ja nende kaitsekorralduslikud meetmed.

Ajaloolis-kultuurilised väärtused

Lahemaa maastikud oma põlise ja pideva asustusajalooga on täis väga erinevaid inimtegevuse jälgi. Kohalike kogukondade jaoks olulised ajaloolis-kultuurilised paigad ja objektid külates on näiteks külavainud, pärimuspaigad, kiigepaigad, kõrtsikohad, veskid, kalmistud, pargid, alleed, hästisäilinud ajalooline teedevõrk, kalmistud, kabelid, pritsikuurid, kooli- ja seltsimajad, talud ja taluhooned, söpõletuskohad, lubjaahjud, telliselöövid- ja tehased, mõisate verstakivid jne. Need on oluline osa kultuurimaastikust, ajaloo ja kultuurikandjad, mis koos nendega seotud pärimusega tuleb säilitada tulevastele põlvetele.

Samas ei ole ajaloolis-kultuuriliste objektide puhul üldjuhul sellist silmapaistvat ajaloolist, arheoloogilist, arhitektuurset, etnograafilist või kultuuriloolist väärtust, mis eeldaks riikliku kultuurimälestise staatust. Nende objektide tähtsus on oluline just küla ja kogukonna kontekstis, nende väärtustamisel on eriti oluline omanikukaitse ja külakogukonna algatus.

Ajaloolis-kultuurilisi objekte aitab säilitada eelkõige teavitamine ja piirkonna inimeste kaasamine nende andmete täiendamise, objektide hooldamise ja nendest teavitamise juurde ning kohaliku initsiatiivi julgustamine ja toetamine. Kogu maakülade mälumaastike projekti läbiviimise protsess on oma olemuselt seda eesmärki täitnud. Lahemaa on paljude teiste Eesti külakeskkondadega võrreldes suhteliselt hästi läbiuuritud piirkond, arvestatav osa tehtud tööst on aga jäänud akadeemilisele tasemele või on kogukond jäänud passiivse lugeja rolli. Mälumaastike projekti II ja III etapp olid otseselt seotud kogukonna kaasamisega. Intervjuud, teavituskooled ja kirjavahetus on ärgitanud inimesi ettepanekuid tegema ja ise tegutsema.

Alljärgnevalt on toodud külade kaupa kohalike ajaloolis-kultuuriliselt oluliste paikade loetelu ja ettepanekud nende väärtustamiseks, sh tutvustavate stendide ja voldikute koostamiseks, paikade sidumiseks olemasolevate õppe- ja matkaradade ning marsruutidega, ning olemasolevate matkaradade täiustamiseks erinevate ajalooliste kihistutega.

Ajaloolis-kultuuriliselt oluliste maastikuelementide ja paikade seisund on üldiselt halb, kuna nad on enamasti olnud aktiivsest kasutusest väljas mitmesuguste nõukogudeaegsete keeldude tõttu ning hiljem maade riigistamise, omandivaidluste või mõningatel juhtudel ka eraomandisse sattumise tõttu. Paigad on tihtipeale võsas, varedes, korrastamata.

Mälumaastike projekti eesmärk on kaardistada ka ajalooliselt olulised, kuid hävinud kohad. Ajaloolise järjepidevuse huvides saab külakogukond teha ettepanekuid lubada taastada ja anda külale avalikku kasutusse jaanituleplatse ja külakiikesid.

Kaitse-eesmärgid ja meetmed

Lahemaa mälumaastike projekt lähtub Lahemaa Rahvusparki kaitsekorralduskavas toodud eesmärkidest:

Pikaajaline kaitse-eesmärk:

- Külade ajaloolis-kultuuriliselt olulised maastikuelementide säilimine.

Kaitsekorraldusperioodi kaitse-eesmärk:

- Külade ajaloolis-kultuuriliselt oluliste paikade tuvastamine;
- teadaolevate ajaloolis-kultuuriliselt oluliste maastikuelementide säilimine;
- suurenenud on elanikkonna teadlikkus ajaloolis-kultuurilistest maastikuelementidest.

Mõjutegurid ja meetmed:

- positiivne mõju: kohalik kogukond on aktiivne ja teadlik oma küla ja piirkonna ajaloolis-kultuurilistest paikadest ja objektidest ning need on kasutuses.
- negatiivne mõju: ajaloolis-kultuurilised objektid langevad kasutusest välja ja ununevad.

Meetmed:

- ajaloolis-kultuuriliste infovoldikute koostamine, õppe- ja infopäevade korraldamine.
- külade kultuuriloo kajastamine olemasolevatel õppe- ja matkaradadel ning marsruutidel.
- negatiivne mõju: kultuurilooliselt oluliste paikade täisehitamine.
- negatiivne mõju: kultuurilooliselt oluliste objektide võsastumine.

Meede: ajaloolis-kultuuriliselt oluliste paikade ja objektide hooldus ja taastamine.

Kavandatavad kaitsekorralduslikud tegevused ja täitjad

Ajaloolis-kultuuriliste objektide ja maastikuelementide hooldus

Ajaloolis-kultuuriliste objektide ja maastikuelementide hooldus (kiviaiad jm) korraldatakse vastavalt teostatud inventuurides (Lahemaa rahvusparki külade ajaloolis-kultuuriliste paikade inventuur – Lahemaa mälumaastikud jm) ja valdkondlikes eksperthinnangutes (verstakivid jm) antud hooldamissoovitustele. Ehitismälestiste puhul planeeritakse koostöös Muinsuskaitseametiga iga-aastased avariilisemas seisus ja avaliku huviga muististe hooldustööd ehituspärandi koolituste või talgute raames (kaks mälestist aastas, eelkõige avalikus kasutuses objektid)

Infotahvlite rajamine: Lahemaa Rahvusparki külade kultuuriloolised infotahvlid rajatakse kohaliku kogukonna initsiatiivil (kohalik kogukond määratleb vajaduse ning esitab taotluse).

Kultuurilugu tutvustavad infomaterjalid: Lahemaa Rahvusparki külade kultuuriloolised infomaterjalid koostatakse kohaliku kogukonna initsiatiivil (kohalik kogukond määratleb vajaduse ning esitab taotluse).

Eelarveread ja täitjad

Külade ajaloolis - kultuuriliste paikade inventuur: mälumaastikud (kohalik kogukond) ajaloolis-kultuuriliste objektide, maastikuelementide ja kultuuriväärtuste hooldamine - Keskkonnaamet.

Infotahvlite rajamine - Riigimetsa Majandamis Keskus; kohalik kogukond; huvilised.

Voldikute koostamine ja väljaandmine – Keskkonnaamet; Riigimetsa Majandamise Keskus; kohalik kogukond; huvilised.

Kaitsekorralduse tulemuslikkuse hindamine

Kaitsekorralduse tulemuslikkust hinnatakse järgmiste eesmärkide täitmise alusel:

- Külade ajaloolis-kultuurilooliste paikade inventuur on teostatud;
- Teadaolevate ajaloolis-kultuuriliselt olulised maastikuelemendid on säilinud (hooldus). Säilivust hinnatakse tehtud hooldustööde alusel ning vaatluste käigus;
- Teadlikkuse tõus ajalooliskultuurilistest maastikuelementidest – (infomaterjalid, trükised, integreerimine marsruutidesse ja haridusprogrammidesse, kultuuriloolised kaardid). Teadlikkuse tõusu saab hinnata ürituste, seal osalejate ja uuringute arvu järgi.

Lahemaa rahvusparki maakülade ajaloolis-kultuurilised paigad ning külade elanike poolt soovitatud kaitsemeetmed

Üldised soovitused:

- Paikade ja nende ajaloo teadvustamine; objektide võsast puhastamine, korrastamine; infostendide paigaldamine; oluliste kultuurilooliste objektide märkimine küla/ piirkonna kultuuriloolisel kaardil.
- Kuusalu kihelkonna ajaloo raamatu koostamine.
- Voldemar Ainlo ja Verner Niilise pärandi uurimine
- Kotka külast jutustava Ronald Sethi novelli „The Recluse of Kotka Veski“ tõlkimine ja Ron H.S. Schaeferi selle ainetel tehtud näidendi lavastamine.
- Koostöös MTÜ Veskivaramuga kaardistada Lahemaa veskid
- Lahemaa-Tallinn jalgratta tee rajamine
- Matkaraja tähistamine (eriti Valgejõe paremkallas Vanaküla ja Nõmmeveski vahel - kuni 10-meetrised maalilised järsud liivakaldad; Kärge purre; Nõmmeveski RMK telkimispaigad jne)

1. Valgejõe

2. Vanaküla

3. Parksi

Seisuga 17.04.2019 elab Valgejõel 26, Vanakülas 61 ja Parksis 33 elanikku.¹ Kolmest külast on arengukava taoline document koostatud vaid [Parksi külale 03.10.2011](#).

Küla ajaloolis-kultuuriliste paikade kaitsekorralduslikud soovitused:

Objekt	Selgitus	Meede
Valgejõe kõrts (1585–1900)		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa kõrtside, postijaamade ja teede temaatiline uuring.
Hõbeda kõrts (1694–1900)	Kõrts poles, selle kohale ehitati metsavahi maja	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa kõrtside,

¹ <https://www.kuusalu.ee/rahvaarv-kulades>

		postijaamade ja teede temaatiline uuring.
Valgejõe metskonna kontor		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Metsavalve torn	metalltorust ja gondliga torn püstitati 1966 (esimene sellise projektiga torn ENSV-s, võimalik, et viimane, mis veel püsti)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Valgejõe lahingu 22.-24.12.1918 toimumiskoht ja mälestuskivi		Mälestuskivi paigaldati 22.12.2018
Venemäe kungas	Autosillast 200 m Tallinna poole. „See mägi on sellise nime saanud sellepärast, et kunagi ammu (ilmselt Põhjasõjas 1710, aga võimalik ka 1703) olevat seal venelaste ja rootslaste vahel lahingut peetud ja võitnud.“ Arheoloogiline tõendusmaterjal puudub.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Infotahvel Põhjasõja ajaloost.
Külaplatsid	Valgejõe kiigeplats Valgejõe küla uus kiigeplats/kõlakoda/peolava rajati 1988-1989.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
	Vanaküla tantsuplats saare peal Lihuniidis (Aide Lomp, Eha Linnas) /oherniidu (Veeda Epner-Tšernjavski)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
	Valgejõe laadaplats 1920–30. aastatel. Laadad toimusid kaks korda aastas, mais ja septembris	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Meelelahutus	Parksi talus rändkino	
Äritegevus	Veinivilla	Kogukonna kaasamine. Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
	Kauplused; EW ajal Valgejõel 3 kauplust Akmani pood ja Erilaidide pood, pagaritöököda	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Tööstus	Villaveski Kuusikul 1898 kaardil, 1966 Teeninduskominaat „Harju“ Valgejõe Villatöötlemise tsehh, lõpetas 1997, hiljem Rubo	Lahemaa veskite temaatiline uuring. Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.

Kommenteerinud [MOU1]: Joaveskil?

	Lompi töökoda. (Aide Lomp, Heiki Krimm)	
	Altveski Hakmani värvimistöökoda; alajaam; nõukogude ajal töötas veski traktori jõul. (Aide Lomp)	
	Harju Teeninduskombinaadi Vanaküla kruusakarjäär/ Parksis paekarjäär. Suleti Rahvusparki rajamisel.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kultuuriloolised talukohad	Saueaugu talu, kus toimusid filmi "Ukuaru" võtted	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kultuuriloolised talukohad	Pikakose talu, kus on suvitanud tuntud kultuuritegelased. Pikakose elektriyaam (lammutatud)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Rippsild	Kiige sild (rippsild) (Heiki Krimm)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa kõrtside, postijaamade ja teede temaatiline uuring.
Valgejõe autosild	Maakonna piir.	Infotahvel silla ajaloost. Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa kõrtside, postijaamade ja teede temaatiline uuring.
Kärga purre Vanakülas.		Purre vajab remonti. Paigaldada viit teelt mõlemalt jõe kaldalt. Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa kõrtside, postijaamade ja teede temaatiline uuring.
Looduspärand	Sandikoti mets, Vana ja uue maantee vahel olev tihe kuusik. Metsavahi toast paarsada meetrit lõuna pool mõisa maal – mõisa metsas – oli raiestik – Sandikott.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Loodusmälestised	Lepiku suurkivi; Pikametsa suurkivi; Kadapiku tamm (15 haruga tamm); Vasaristi joastik ja karstiala	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.

Kommenteerinud [MOU2]: Joaveskil?

Pärimuspaigad	Kalevipoja hobuse jälg (kabjajalg)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Olulised toponüümid	Kahalaste mägi Võsuaasu mägi Kummisoo oja Krabi oja Sauekäänd Liuska mets Lõõtsa/Lõetsa oja, Mädaoja ringas. Nõmmallikas ja Nõmmallika mägi. Okka oja, ka Koka oja, Pikkoja Pohla allikas Ilmotsa mägi Rajamägi Seamägemägi tee ääres. Verstaposti mägi Vällavärk (mäed ja künkad) Kukkuramägi ehk Tõrvaahjumägi Pajamägi (Inglis)kokaoja Kaanjärv, Kaanjärve mäed	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Ujumis- kalapüügikohad	ja Veskitammi peal, Lihuniidi (Veeda Epner-Tšernjavski) (Aliide Lomp)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.

4. Joaveski

Joaveski külale on koostatud 2010. aastal [arengukava aastateks 2010–2015](#). Joaveski külas elab seisuga 17.04.2019 25 inimest.²

Küla ajaloolis-kultuuriliste paikade kaitsekorralduslikud soovitused:

Objekt	Selgitus	Meede:
Vesiveskid	Veel 1860 kaks vesiveskit, üks kivist, teine puust. Allpere veski oli jahuveski, Ülevaltpere oma aga villaveski.	Lahemaa veskite temaatiline uuring. Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Puupapivabrik	Tegutses 1898–1991. Selle ümber tekkis töölisasula.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Rahvamaja	Ehitati 3024 vana klubi asemele (vajus lume all kokku. Vana klubi hoone oli algselt vabriku tööhobuste tall ja hiljem remonditöökoda. Hoone oli korduvalt põlenud.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Tehasekompleks	Tehasehoone, saekaater, väravahoone, sepikoda, keevitustöökoda, pesuköök, ladu, veekamber. Historitsistlikus stiilis ehitatud vabrikuhooned on säilinud päris hästi. Nõukogude ajal ehitati Joaveskile neli uut tööliselamut	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kauplus	Aasumäe kauplus. (Leili Heinsalu) Tõenäoliselt asus esimene kauplus 1930. Aastatel Nõmmeveski ja Joaveski vahel Väädimetsa talu maadel, kus hiljem oli Joaveski algkool. Esimene Joaveski kauplus Mäesalu tööliselamus. Uus kauplus nõukogude perioodist.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.

² <https://www.kuusalu.ee/rahvaarv-kulades>

Hoiukassa, velskri- ja sidepunkt Siiriksi tööliselamus		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Tehase saun	Rippsilla juures	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
	Joaveskil tantsuplats „saaruke“. „Saarukese“ peale rajati 1921 kõlakoda koos tantsupõrandaga, tantsupõrand oli ilma katusega. Jõe kaldal asus ka kiik.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Ujumiskohad	Jõekäärus; silla juures (Aino Hark)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.

5. Nõmmeveski

Nõmmeveski külas elab seisuga 17.04.2019 9 inimest.³

Küla ajaloolis-kultuuriliste paikade kaitsekorralduslikud soovitused:

Objekt	Selgitus	Meede
	Ajaloolised veskikohad (kuni hüdrolektriijaama rajamiseni).	Märkida küla/ poolsaare kultuuriloolisel kaardil.
Hüdrolektriijaam	Ehitamist alustati 1921	Märkida küla/ poolsaare kultuuriloolisel kaardil.
Joaveski algkool	Väädimetsa taluhoones. Avati 1951.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Sillad	Jalgsild ehk nn treppsild (hävinud). Olemasolev sild rajati 1923 hüdrolektriijaama osana.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa kõrtside, postijaamade ja teede temaatiline uuring.

³ <https://www.kuusalu.ee/rahvaarv-kulades>

6. Kahala

Kahala külas elab seisuga 17.04.2019 100 inimest.⁴ Piirkonnale peas olema koostatud [Soorinna, Muuksi, Uuri külade ja Kahala järve ümbruse maastikuhoolduskava](#), mis kahjuks ei avane.

Küla ajaloolis-kultuuriliste paikade kaitsekorralduslikud soovitused:

Objekt	Selgitus	Meede:
Kahala piirkonna arheoloogiapärand	14 asulakohta, linnamägi, ca 250 kivikalmet, 2 maa-alust kalmistut, 4 lohukivi, 4 fossiilsete põldude rühma, 2 hiiekohta, rauasulatuskoht, arvatav sadamakoht	Kultuurimälestised. Mälestised tähistada, infotahvlid. Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Postijaam	Ka karjamõis, side, pank, külanõukogu, kolhoosikeskus, pood. 1929 ehtati postijaama lauta mKahala aurujõuline meierei, alates 1934 Kolga Piimäihisuse osa.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa kõrtside, postijaamade ja teede temaatiline uuring.
Postikõrts	Postijaama vastas, poles 1933, praegu varemetes	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa kõrtside, postijaamade ja teede temaatiline uuring.
Liiva kõrtsi asukoht	Hiljem Kolga-Liiva õömaja, Kuusalu teemeistri elamu, hävis 1944.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa kõrtside, postijaamade ja teede temaatiline uuring.
Kahala kõrtsi asukoht	Maanteekõrts, ehitatud 1679	Mälestis, reg nr 18099 Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa kõrtside,

⁴ <https://www.kuusalu.ee/rahvaarv-kulades>

		postijaamade ja teede temaatiline uuring.
Laadaplats	.Liiva jõrtsi ees. Taotlus laatade pidamiseks 1886 ja 1889, laadad 2 korda aastas aprillis ja septembris	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Koorejaam	EW perioodil	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Vaksmanni poe “Koloniaal ja riigi viina kauplus” asukoht	1931–1941. Kahala-Liiva bussipeatuse asukohal. Hävis 1941.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Endine mõisa moonakate maja ja piimajahutusmaja	Hiie talu maadel, praegu turismitalu.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kahala ksovhoosi laudad, lüpsjate elamu, kuivati, laohoone, kaalumaja ja kartulihoidla		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Saviaugud	Vainu maadel manatee ääres – Kipsi vainu	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Liivaaugud	Kahala-Liival	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Lõkkeplats	Kaasiku talu ligidal paeplatool	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Ujumiskohad	Kahala järv Uuri küla poolt	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.

7. Uuri

Uuri külas elab seisuga 17.04.2019 174 inimest.⁵

Uuri külast on Eesti Vabaõhumuuseumisse viidud Pulga talu hooned.

Küla ajaloolis-kultuuriliste paikade kaitsekorralduslikud soovitused:

Objekt	Selgitus	Meede
Uuri koolimaja	Rajati Vaadisepa tallu 1864. Uus hoone ehitati 1877, 1899 valmis kivist ministeeriumikool.	Märkida küla/ poolsaare kultuuriloolisel kaardil.
Saeveski	Moderniseeriti 1929.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa veskite temaatiline uuring.

⁵ <https://www.kuusalu.ee/rahvaarv-kulades>

8. Muuksi

Muuksi külas elab seisuga 17.04.2019 41 inimest.⁶

Küla ajaloolis-kultuuriliste paikade kaitsekorralduslikud soovitused:

Objekt	Selgitus	Meede
Muuksi linnamägi	Põhjatähe mälestusmärk soomepoistele (avati 1994), jaanipeo paik	Kultuurimälestis. Korralised hooldustalgud. Pärandivaderite kaasamine.
Kabelikangrud		Kultuurimälestised reg nr 18261, 18262, 18263
Asulakoht		Kultuurimälestis reg nr 18215
Olulised toponüümid	Kabelimägi Vainuküla Liivaküla	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Aedla taluhäärber	Arhitekt August Volberg 1931.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Toomani talumuuseum		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Aida katuse remont.
Loo mõisa magasiaida asukoht	Allika talu juures	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Turje kelder		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Roosteallikas		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.

⁶ <https://www.kuusalu.ee/rahvaarv-kulades>

9. Soorinna

Soorinna külas elab seisuga 17.04.2019 35 inimest.⁷

Küla ajaloolis-kultuuriliste paikade kaitsekorralduslikud soovitusused:

Objekt	Selgitus	Meede
Loo mõisa asukoht	Elumajana on taastatud ait ja konserveeritud karjahoone vared	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Pritsikuur		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Loo vesiveski	Enamus hooneid hävis 1974, 2006 QP Arhitektid väärtuslik uus hoonestus	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa veskite temaatiline uuring.

10. Kolga alevik

Kolga alevikus elab seisuga 17.04.2019 438 elanikku.⁸

Kolga-Aabla küla arengukava 2010-2015

http://vanaveeb.kuusalu.ee/file_storage/2318/204118

Küla ajaloolis-kultuuriliste paikade kaitsekorralduslikud soovitusused:

Objekt	Selgitus	Meede
Kolga mõisa kompleks, viinavabrik, töllapesu kraav, abihooned,		Kultuurimälestistena kaitse all. Koostöö omaniku ja muuseumiga mõisa kompleksi

⁷ <https://www.kuusalu.ee/rahvaarv-kulades>

⁸ <https://www.kuusalu.ee/rahvaarv-kulades>

külastemaja, moonakamajad jms		korrastamisel ja edendamisel.
Liivamäe kohtumaja/vallamaja	Ehitust alustati 1873	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kolga magasiit Liivamäel		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kauplused	Valitsejamajas; Poltovi Tarbeainete kauplus	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kolga Rahvamaja asukoht	Hoone toodi 1929 Tsitrest, hoone korrastati pärast II ms vabatahtliku tööna. Kolhoos lammutas hoone 1986 uue koolimaja ehituseks.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Viru raba linaleokoht		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Sakslaste surnuaed		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.

11. Kalme

17.04.2019 oli külas 28 elanikku.⁹ Kalme küla kohta on koostatud Kalme küla arengukava 2010-2013.¹⁰

Küla ajaloolis-kultuuriliste paikade kaitsekorralduslikud soovitused:

Objekt	Selgitus	Meede
Pärimusega seotud kohad	Titemägi; Titeleplik (Pihlaka talu), Kalevipoja haud, Kalmemägi	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Mungaaugud	Karstilehtrid (Lembit Rebane)	Arheoloogiamälestis reg nr 18578
Kalme veski	Ehitatud 1834, tötas kuni 1914, alles osa veskimüürist ja kanal. 1947-48 ehitasid kohalikud mehed siia väikese elektrijaama (Lembit Rebane)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa veskite temaatiline uuring.
Samblepõllu spordibaas	1970.a. ehitatud Tallinan Mererajooni Spordibaas.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Varemete	Mõisa rehe varemetel olev talukoht	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kalme kõrts	(Lembit Rebane)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa kõrtside, postijaamade ja teede temaatiline uuring.
Olulised toponüümid	Kalmemäed, Paju kärk, Kullakannu kivi	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Nõmmevärava kiiigeplats	Kalel teeristis (Helga Parktal)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.

⁹ <https://www.kuusalu.ee/rahvaarv-kulades>

¹⁰ Kalme küla arengukava 2010-2013.

12. Kemba

17.04.2019 oli Kemba külas 41 elanikku.¹¹

Küla ajaloolis-kultuuriliste paikade kaitsekorralduslikud soovitused:

Objekt	Selgitus	Meede
Tõldjõe kõi asukoht		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa kõi, postijaamade ja teede temaatiline uuring.
Endine karjamõis	Kemba talu	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Moonakate maja varemed	Kemba talu heinamaal	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Pärimuslikud kohanimed	Ussisoo; Leeripõllu	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Filmivõttepaik	“Inimesed sõdurisinelis” Mäepõllu talu (Leo Kiviberg)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Võttepaikade infotahvel.
Kauplus	Lilleoru talus (Jens Heinsoo)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Ojamäe tantsuplats		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.

¹¹ <https://www.kuusalu.ee/rahvaarv-kulades>

13. Kõnnu küla

17.04.2019 oli Kõnnu külas 97 elanikku.¹²

Küla ajaloolis-kultuuriliste paikade kaitsekorralduslikud soovitused:

Objekt	Selgitus	Meede
Kõnnu mõis	Rajatud 17. sajandil. Ansambel peahoone, väikese regulaarpargi ning nende lähedusse jäänud karjakastelli, rehehoonete, viinavabriku ja mitmete teiste vajalike ehitistega.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kimbalu karjamõis		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kõnnu koolimaja ja kooliaed	Avati 1918. Uus hoone ehitati mõisa peahoone asemele 1928.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Kõnnu kooli kokkutulekute traditsiooni hoidmine.
Kõnnu vana koolimaja		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kõnnu meierei	Kõnnu Ühispiimatalitus. Kõnnu Põlumeeste Selts. Praegu kunstigalerii.	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Kunstigalerii tegevuse toetamine.
Kõnnu mõisa tall	Noorte kooskäimiskoht, pallimängu paik (Meelis Allemann)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Tallitiik (Mõisatiik) ja Meiereitiik Kooli kiviaed		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kõnnu pood		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.

¹² <https://www.kuusalu.ee/rahvaarv-kulades>

Puurtorn Isandapõllu karga all		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
--------------------------------------	--	---

14. Murksi küla

17.04.2019 oli Murksi külas 5 elanikku.¹³

Küla ajaloolis-kultuuriliste paikade kaitsekorralduslikud soovitused:

Objekt	Selgitus	Meede
Hallikivid	Loodusmälestised, legendid rästikutest (Kalle Pipenberg)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Soosilla küla	Soosilla, Välja, Niidi, Sepa, Paunapõllu, Mullamäe talud moodustasid Soosilla küla	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.

¹³ <https://www.kuusalu.ee/rahvaarv-kulades>

15. Kotka küla

17.04.2019 oli Kotka külas 14 elanikku.¹⁴

Küla ajaloolis-kultuuriliste paikade kaitsekorralduslikud soovitused:

Objekt	Selgitus	Meede
Kotka elektriijaam ja kanal	Ehitati 1952	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kotka veski ja tamm	Küla keskpaik ja sümbol (Iie Liivandi). Jäi kasutusest 1950. Aastatel kui ehitati elektriijaam kõrvale	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa veskite temaatiline uuring.
Ferseni suvemõis/ Kotka pioneerilaager	Ferseni mõisas. Fersen jäi ise elama väikesesse majja, Merelaevanduse laager, lapsed käisid Moskvast	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kose häärber ja aiamaa		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kotka kalakasvatus	Suur töödaja	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kotka saeveski	Teisel pool jõge	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kose talu	Pärimsulugu talus asutamisest (Iie Liivandi)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Sonn	Vajuv koht heinamaal (Iie Liivandi)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Tohver-Toriveri mälestusmänd		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.

¹⁴ <https://www.kuusalu.ee/rahvaarv-kulades>

Kotka hobulaenutuspunkt e possubaas, hilisem veterinaarpunkt		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
---	--	---

16. Kolgaküla küla

17.04.2019 oli Kolgaküla külas 187 elanikku.¹⁵

Küla ajaloolis-kultuuriliste paikade kaitsekorralduslikud soovitused:

Objekt	Selgitus	Meede
Sepikoda	Vana-Lauri talu (Helges Mändmets ja Paul Laasik) (Rutt Vilippus)	Märkida küla/ poolsaare kultuuriloolisel kaardil.
Kolkaküla koolimaja ja küla keskus	(Helges Mändmets ja Paul Laasik)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kolkaküla koorejaam	Kokkusaamiskoht, (Helges Mändmets ja Paul Laasik)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kolkaküla Rahvamaja	(Helges Mändmets ja Paul Laasik)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Suusahüppemägi. Spordibaas	Ca 1955 Võistlused; murmaasuusatamine, (Helges Mändmets ja Paul Laasik)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Palliplats	(Helges Mändmets ja Paul Laasik)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Valgejõe aasud	(Helges Mändmets ja Paul Laasik)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.

¹⁵ <https://www.kuusalu.ee/rahvaarv-kulades>

Seente kokkuostu punkt	Puntsu oja ääres Nõukogude ajal laudadest klopistud (Rutt Vilippus), (Helges Mändmets ja Paul Laasik)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Uuetoa pood	(Rutt Vilippus)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Uuetoa elektrijaam	(Rutt Vilippus)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Kolgaküla savikarjäär, kruusaauk	1950. aastatel (Helges Mändmets ja Paul Laasik)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Majakas, majakamägi, lennuväli	Ehitas Kaitseliidu lennugrupp, haigete transport jms (Helges Mändmets ja Paul Laasik)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Vana saekaater	Poe ja koorejaama juures 1950.-60. aastatel, poles (Helges Mändmets ja Paul Laasik)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Loodusmälestised	Suurkivi / Härjakivi	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Karjamägi		Märkida küla kultuuriloolisel kaardil.
Munakivitee	(Helgi Vahesalu)	Märkida küla kultuuriloolisel kaardil. Lahemaa kõrtside, postijaamade ja teede temaatiline uuring.

[Lisa 1: pärimuspaikade kaardikiht GIS-andmebaasina](#)

[Lisa 2: intervjuud](#)

[Lisa 3: külade ajaloolised õiendid](#)